

Тема 15: «Проблеми політологічного дослідження війн і воєнних конфліктів»

Заняття 1: «Проблеми політологічного дослідження війн і воєнних конфліктів»

Викладач:

кандидат історичних наук

Криленко Іван Михайлович

ЛІТЕРАТУРА:

1. Основи загальної та воєнної політології: підручник / Цюрупа М.В.; Ясинська В.С.; під загальною ред. Телелима В.М. – К.: Кондор-Видавництво, 2013. – 512 с.
2. Політологія: підручник для курсантів вищих військових навчальних закладів Збройних Сил України / За заг. ред. В.Ф. Смолянюка. – 1-е видання, – Вінниця: НОВА КНИГА, 2002 р. – 446 с.
3. Погорілий Д.Є. Політологія: кредитно-модульний курс. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури. Фірма «Інкос». 2008. – 432 с.
4. Толубко В. Б., Бут Ю. І., Косевцов В. О. Основні закономірності сучасних локальних війн та збройних конфліктів. – К.: НАОУ, 2002. – 68 с.

НАВЧАЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Політична сутність війни та воєнного конфлікту, їх корінні причини.

2. Характерні риси війн та воєнних конфліктів ХХІ сторіччя, їх основні типи.

ПЕРШЕ ПИТАННЯ

**Політична сутність війни
та воєнного конфлікту, їх
корінні причини**

Політологічний підхід до аналізу війни:

- 1. Війна як соц-політ. феномен** розглядається в сукупності зв'язків її з іншими соц. станами (мир, перемир'я, гонка озброєнь, «озброєний мир»), з усіма сферами життя.
- 2. Як багатовимірне явище війна** постає легітимним використанням збр/сили держави (правовий аспект), насильницьким способом розв'язання соц. конфліктів (філософський аспект), організованою збр/боротьбою за допомогою армії (військ-управл аспект), силовим засобом досягнення мети держави (політолог. аспект).
- 3. Політологічний аналіз війни** проводиться як визнання її «продовженням агресивного політ. курсу сил, які його проводили у мирні часи».

4. **Війна не випадкове, а закономірне явище суспільного життя.**
5. **Війна є випробуванням для суспільства, особливо для політ верхівки; у воєн-політолог аспекті війна виступає показником міцності політ. режиму.**
6. **Війна підпорядковується дії особливих законів, прояв яких змінюється в залежності від характеру зброї, театру воєн/дій, соц.природи суб'єктів збр/боротьби, їхніх політ/цілей.**
7. **Політ/дослідник війни має виходити не тільки з різних позицій ставлення до поняття. Так, поняття війни має певну відмінність у трактуванні східної та західної визначень воєн-політ. мислення.**

У соц-політ. аспекті дослідження війни починають з явища – **соціального насильства.**

▶ **Соц. насильство** – загрозовий стан чи перспектива примусу одних соц. сил (груп) над іншими, інтереси котрих не співпадають, суперечать одне одному.

Традиційна типологія війн:

Війни рабовласницького суспільства:

рабов/держав за поневолення племен

між самими рабов/державами з метою захоплення тер

між групами рабовласників

війни як повстання рабів

народні повстання селян і ремісників

Війни феодального суспільства:

між феодальними державами

міжусобні за розширення володінь

за створення централізованих феодальних держав

проти іноземного нашестя

Війни епохи капіталізму:

колоніальні

загарбницькі держав і коаліцій держав

революційні антифеодальні, національно-визвольні

за націон/возз'єднання; визвольні народів колоній країн

громадянські і повстання пролетаріату проти буржуазії

Війни епохи імперіалізму:

імперіалістичні за переділ світу

громадянські визвольні пролетаріату проти буржуазії

національно-визвольні пригноблених народів

Причини війн коріняться в існуванні економ, соц-політич, культ-цивілізаційних конфліктогенних факторів, ризиків та викликів безпеці держав фундаментального і ситуативного характеру.

Фундаментальні політ/фактори:

- наявність у в/доктринах держав та альянсів концепцій застосування силових дій у разі загрози війни, а також стереотипів «войовничого» воєнно-політ/мислення;
- зміцнення нац./армій та тенденцій до утворення нових міждержавних збройних в/формувань, багатонаціональних сил;
- продовження гонки озброєнь у різних формах;
- схильність багатьох «технологічних» держав до силового вирішення міжнародних конфліктів.

Ситуативні соц-політ причини:

- одна держава приймає рішення вжити «останні» засоби задля досягнення своїх політ. цілей, проводить збройний напад на іншу країну або підбурює інших;
- держава захищається від агресора, здійснюючи своє право на індивідуальну або колективну самооборону, згідно зі ст. 42 Статуту ООН;
- згідно із рішенням ООН бере участь в збр/боротьбі з порушниками загальноновизнаного порядку в світі або в регіоні,
- перманентні збр/сутички, в основі яких є релігійні суперечності, несумісні політ-правові та моральні переконання, культурні розбіжності переростають у масштабну війну.

Війна – це легітимне організоване застосування державою збр/сили для досягнення цілей політики шляхом насильницьких дій проти держави-противника чи інших значних соц./сил, масштаб та інтенсивність яких не припускають іншого тлумачення намірів сторін.

Війна – це продовження політики держави чи коаліції держав, народів, націй, класів і окремих соц./груп за допомогою засобів збр/насильства для досягнення політ, економ, воєнних та ін. цілей.

Політологічний аналіз змісту війни

Дві головні сторони змісту війни:

воєнно-технічна чи
організаційна

політична

На політ/фронті – сторони намагаються довести політ. неспроможність ворога щодо керування власним суспільством, показати вади політ/ладу противника, зруйнувати морально-політ. складові його могутності.

Таким чином, війна у політологічному аспекті – є суспільно-політичне явище, різновид соціального насильства збройними механізмами і засобами, яке сотнями зв'язків пов'язано з глибинними основами політики держав і значних політичних сил.

Воєнний конфлікт – це всі види організованих форм збр/сутичок соц./сил як в державі, так і на міждержавному рівні, характеризуються достатнім рівнем керованого збр/насильства, переходом від мирних до мілітарних способів соц-політ. діяльності, неминучими жертвами серед військових і цивільних осіб та руйнаціями матеріальних і духовних цінностей.

Основний зміст війни

збройна боротьба, яка ведеться протиборчими сторонами різного масштабу на суші, в повітрі, на воді, під водою та в космосі.

Ціль війни

розгром ЗС противника чи підриг його боєздатності, завоювання його території і примушення уряду ворожої держави до прийняття миру.

Ціль в/конфліктів

знищення економіки, систем управління, в/об'єктів і об'єктів життєдіяльності держави і капітуляція та повалення режимів.

Загальна риса війни та в/конфліктів:

розв'язання протиріч, що виникають, за допомогою воєнної сили.

Спільні моменти війн та в/конфліктів:

- соціал. зміст цих схожих форм соц./насильства становлять різні форми організованої збр/боротьби між значними соц-політ силами, що веде до руйнувань, людських жертв, дезорганізації мирного життя;
- форми бойових дій можуть бути різними, широкого діапазону, бойові операції є достатньо тривалими, узгодженими легітимним керівництвом збр/формувань та керованими, а не хаотичними;
- війни і в/конфлікти мають свої історичні традиції політ-правового, культурного та морального регулювання;
- війна і в/конфлікт не прямо пропорційно зв'язані із загальним рівнем збройного насильства або керованих бойових дій.

Політично-правові особливості війни:

1. Суб'єктом ведення війни виступає винятково держава (навіть у громадянській війні одна із сторін може бути представлена державою), а право оголошувати її надано тільки легітимному державному органу.
2. У міжнародному співтоваристві є умови, за якими війна може бути прийнятною.

3. Війна як «неприпустиме» з точки зору нормативно-правового підходу соціальне явище збройного насильства нерідко виступає у формі **агресії** або **агресивної війни**.
4. Негативне ставлення громадськості до війни, на відміну від збройного конфлікту.

Різниця – полягає в тому, що при веденні війни можуть застосовуватися всі форми боротьби, і вона вимагає використання воєнно-економ потенціалу держави. В/конфлікт обмежений тільки веденням бойових дій, в яких задіяна незначна частина збройних сил та економіки держави.

Класифікація сучасних війн і збройних конфліктів:

- **за характером участі:** пряма й посередня;
- **за якістю протиборчих військ (сил)** – регулярні, ірегулярні чи змішані сили, бандофор-мування, антидержавні терористичні групи;
- **за розташуванням району конфлікту:** всередині держави, прикордонний, віддалений від держави;
- **за способом розв'язання:** раптовий напад, ескалація агресії;
- **за характером театру воєнних дій:** континентальний, океанський, морський, повітряний, космічний;

- **за кількістю військ, що притягаються:** від обмеженого в/контингенту до опер-стратег. угруповання військ (сил) з обох сторін;
- **за формами і способами воєнних дій:** операції, бойові дії (класичні), партизанські, нетрадиційні, незавершені, широкомасштабні, блокадні, позиційні, маневрені, операції сил спец/призначення, ато;
- **за масштабом** (світові, регіональні, локальні);
- **за тривалістю** (швидкоплинні або затяжні);
- **за засобами враження** (із застосуванням ядерної чи звичайної зброї);
- **за напругою** (високої, середньої, низької інтенсивності воєнних дій);
- **за кількістю держав,** що беруть участь у воєнних діях (коаліційні, одна держава проти іншої).

Причини виникнення воєнних конфліктів:

- суперництво (геополітичне, геостратегічне, геоекономічне та ін.) держав на міжнародній арені;
- претензії окремих держав на роль регіональних "центрів сили";
- проблеми між частинами однієї і тієї ж держави, поділеної за політико-ідеологіч, регіональними і соц-економ принципами;
- спроби великих держав утримати в сфері впливу країни, з котрими до кризи підтримувалися міждержавні зв'язки;
- прагнення національно-етнічних спільностей до самовизначення;

- відокремлення певної території від однієї держави з метою її приєднання до іншої;
- міждержавні територіальні суперечки;
- спроби перегляду прикордонних міждержавних договорів;
- дії, котрі носять провокаційний характер та сприймаються іншими державами як загроза їх життєво важливим інтересам;
- політичні акти, котрі включають в себе протести, загрози, звинувачування, ультимативні вимоги тощо;
- економічні негаразди, корумпована влада, або їх комплекс, є причинами внутрішніх конфліктів.

У військовій політології існує **конфліктологічний підхід до політичних форм боротьби**, згідно з яким центральною категорією виступає «конфлікт», тоді сама війна постає як один різновид конфлікту. Воєнно-політичний конфлікт може перерости у війну, а може і свідомо утримуватись у межах конфлікту.

Політологічний аспект збройного конфлікту полягає у тому, що протиборні сторони намагаються не використовувати так звані «останні засоби» боротьби, як на війні, не збільшувати масштаб протистояння, обмежувати певні види озброєнь та використання збройних підрозділів, намагаючись примусити противника виконати свою політичну волю.

ІНТЕРВЕНЦІЯ – (від лат. *interventus* – втручання) – насильницьке втручання шляхом вводу військ або іншим чином, несумісним із цілями і принципами статуту ООН, однієї або декількох держав у внутрішні справи інших держав і спрямоване проти їх суверенітету, територіальної цілісності, політичної незалежності.

У воєнно-політичному сенсі розрізняють:

збройну інтервенцію

гуманітарну

економічну

дипломатичну

Головними ознаками інтервенції є зовнішнє збройне втручання у внутрішні справи іншої держави з метою насильницької їх зміни.

ТЕРОРИЗМ – систематичне використання крайнього насильства та погрози насильством для досягнення публічних та політичних цілей. **Інше визначення тероризму** наголошує на тому, що це такий різновид політ/ діяльності, яка ставить за мету досягнення політ/ цілей шляхом залякування противників, створенням атмосфери непевності, жаху, відчуття невідворотності наступних нових екстремальних випробувань.

Різниця між терором і тероризмом – перший термін позначає форму насильницької політики держави, а другий – політику, яку проводять, начебто у відповідь, антиурядові, антидержавні, коротше кажучи, опозиційні сили або окремі індивіди.

ТЕРОР – політика залякування, придушення політичних противників жорстокими насильницькими засобами.

Атрибути тероризму у політ/аспекті:

- це організована у міжнародному масштабі злочинна діяльність значних **соц-політ сил**, які широко використовують усі можливі засоби збройного насильства;
- слід дистанціюватись при дослідженні політ. тероризму від проявів **«буденного» тероризму**;
- особливо жорстокий насильницький засіб впливу на політ/діяльність і політ/поведінку лідерів з метою зміни політ/курсу чи неналежної політ/ поведінки;
- відкритий публічний характер насильницької діяльності і намагання спеціально збільшити масштаб впливу тер/дій на суспільну свідомість через руйнівні наслідки тер/акцій;
- тер/акції мають спільні риси з діяльністю організованої злочинності в аспекті ретельної підготовки, планування.

Різновиди сучасного тероризму:

▶ сепаратистсько-націоналістичний (Близький Схід, Ольстер, Іспанія, Шрі-Ланка)

▶ латиноамериканський (Колумбія, Мексика, Парагвай, Болівія)

▶ міський тероризм Японії, Західної Європи, Північної Америки

▶ тероризм у Росії, всі хто діє проти російської влади у регіоні

Причини поширення тероризму у ХХ – ХХІ ст.:

1. Нерівномірність соц-економ розвитку та нестерпні умови життя окремих народів , коли одні живуть у суспільстві «безмежного споживання», а інші перебувають на межі виживання;
2. Поширення ілюзій та міфів стосовно можливості зміни соц-політ. ситуації вбивством політ. лідерів, урядовців, від яких залежить політ. курс;
3. Відсутність інституціональних форм вирішення соц. конфліктів, політ, економ, націонал, расових суперечностей тощо.

ВИСНОВОК ДО ПЕРШОГО ПИТАННЯ

1. Узагальнення та вивчення досвіду воєнних конфліктів, їх класифікації, визначення дозволяє обґрунтовано аналізувати причинно-наслідкові зв'язки умов виникнення кризових ситуацій, способів розв'язання війн і збройних конфліктів, особливості ведення бойових дій і тенденцій їх розвитку.
2. Політичне підґрунтя багатьох сучасних форм збройного насильства веде до того, що збройні акції різного масштабу – від збройного конфлікту між державами до окремих терористичних акцій чи до систематичного тероризму є засобами змінити політичну лінію «ворога» або політичну ситуацію навколо системи володарювання серйозної соціальної проблеми.

ДРУГЕ ПИТАННЯ

**Характерні риси війн та
воєнних конфліктів ХХІ
сторіччя, їх основні типи**

Сучасна типологія війн дещо відрізняється від традиційної:

Перше покоління – класичні війни між державами, що досягають своєї кульмінації в епоху наполеонівських воєн.

Друге – війни на виснаження індустріальної епохи (від громадянської війни в США до Першої світової війни).

Третє – маневрена війна, заснована на тактиці просочування, бліцкригу і ін., що з'являються після Першої світової війни.

Четверте – поле бою для війни, стає суспільство супротивника, масивність живої сили і вогню втрачає своє значення (війни ХХ ст).

П'яте – ядерні війни.

Шосте – вирішальна роль високоточної зброї.

Класифікація війн та воєнних конфліктів ХХІ ст.

громадянська війна

інформаційна війна

міжнародний тероризм

екологічна війна

економічна війна

психологічна війна

Характерні риси війн та воєнних конфліктів ХХІ ст.:

- розширення сфер впливу невоєнними засобами, стратегія „непрямих дій”;
- інформаційно-психологічне протиборство;
- комплексне використання соц-політ, економ, дипломат, інфор. та воєнних факторів для досягнення політ цілей;
- спричиняються двома тенденціями – „зіткненням цивілізацій”(на глобальному, регіональному, локальному, місцевому, груповому і міжособистісному рівні) і боротьбою за природні ресурси;
- не завжди чітко визначений агресор, який виступає за збройне вирішення протиріч;

- характерне й застосування різних видів в/формувань у збройному протиборстві, активна участь недержавних учасників;
- боротьба (у прямій чи прихованій формі) за природні ресурси та шляхи доступу до них;
- все менше стають міждержавними і все більше, по суті своїй, мають внутрішньодержавний характер;
- відбуваються суттєві зміни характеру діяльності міжнарод/організацій, перш за все – ООН;
- хар-ться тенденцією до нарощування якісних показників засобів збр/ боротьби, епоха високих технологій;
- змінюються умови досягнення перемоги, домінуючим стає принцип досягнення військ-політ цілей за мінім. людських і мат. втрат зі своєї сторони.
- застосування „інформаційних війн”, тісно пов’язаних з терміном „інформаційна зброя”.

ВИСНОВКИ

1. Істотно змінюється сучасна типологія війн.
2. За сучасних умов проблема війни набуває особливого значення для життя і діяльності суспільства, оскільки в епоху глобалізації будь-яка війна може мати катастрофічні наслідки для майбутнього всього людства.
3. Існує тенденція, коли люди усвідомлюють, що фізичне винищення ворога не завжди вигідне. Значно вигідніше використовувати нові нетрадиційні форми ведення війни: економічні, екологічні, психологічні, інформаційні.

ПИТАННЯ ДО СЕМІНАРУ

1. Як ви розумієте суть політологічного підходу до аналізу війни.
2. В чому коріняться причини війн.
3. Яку ви знаєте традиційну типологію війн.
4. Що таке воєнний конфлікт, його спільні риси та відмінності з війнами.
5. Класифікація сучасних війн і збройних конфліктів.
6. Причини виникнення воєнних конфліктів.
7. Що таке тероризм, його різновидності.
8. Класифікація війн та воєнних конфліктів сучасної епохи.
9. Характерні риси війн та воєнних конфліктів ХХІ ст.